

57 mm rychlopalný kanón Nordenfelt, výzbroj motorového obrněného vagónu č. 1, pancéřového vlaku Orlík.

Karel LUDVÍK, jednota ČSOL „mjr. i. m. Václava Vokurky“ Boletice.

Obrněný vlak „Polupanovec“, po vykolejení na mostě u Simbirsku 22. 7. 1918.

zařazen do sestavy rudoarmějského obrněného vlaku č. 4 typ „Chunchuz“¹, nesoucí v různých dokumentech jméno „Polupanovec“², případně „Svoboda, nebo smrt“ a s ním byl na jaře 1918 odeslán na Simbirský front bojovat proti jednotkám Československého armádního sboru. Zde byl po vykolejení na mostě přes řeku Volhu 22. července 1918 opuštěn posádkou a ukořistěn vojáky 1. střeleckého pluku „Mistra Jana Husi“. Kromě motorového obrněného vagónu „Zaamurec“ soupravu tvořila ještě pancéřovaná parní lokomotiva a dva pancéřované plošinové vozy s dvěma děly ráže 7,62 mm v otočných věžích. Vlak českoslovenští legionáři pojmenovali „Orlík“.

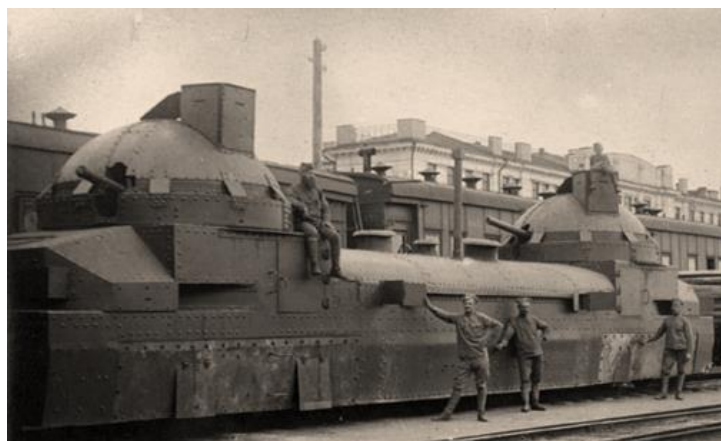
Motorový obrněný vagón typu „Zaamurec“ byl postaven na platformě čtyřosého plošinového vozu Fox-Arbel (Фокс-Арбель) s benzino-elektrickou pohonnou jednotkou. Byl vyzbrojen čtrnácti těžkými kulomety v centrálním bojovém a motorovém prostoru a dvěma 57 mm rychlopalnými kanóny „Nordenfelt“ v otočných věžičkách, umístěných na koncích vagónu.

Protože pro legionáře bylo stále obtížnější zabezpečovat 57 mm munici pro kanóny „Nordenfelt“, byl „Zaamurec“ přezbrojen na 76,2 mm rychlopalné polní kanóny vz. 1902, které byly páteří výzbroje lehkých dělostřeleckých pluků střeleckých divizí Československého vojska na Rusi.

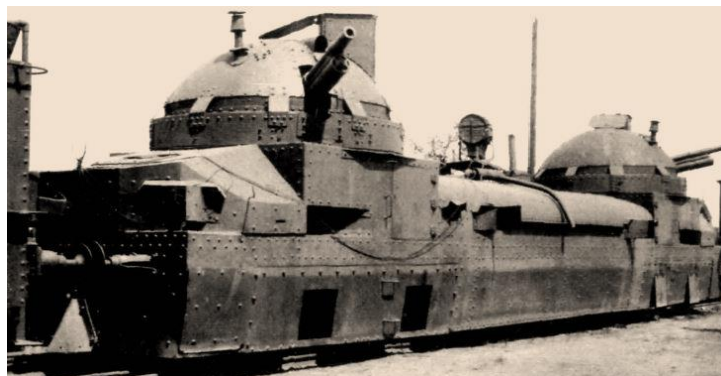
K přezbrojení došlo nejspíš na přelomu září a října 1918 v Samaře, kde „Orlík“ prošel důkladnou revizí a kde byly na stejný typ kanónu přezbrojeny i dělostřelecké plošinové vozy č. 2 a 3. Výsledkem byla plná unifikace dělostřelecké výzbroje celého obrněného vlaku s výzbrojí dělostřelectva lehkých dělostřeleckých pluků.

Motorový obrněný vagón typu „Zaamurec“ byl vyroben ve dvou kusech v dílnách 2. Zaamurské železniční brigády v roce 1915, pro Severní a Západní front Carské armády. Po Únorové revoluci roku 1917 se jeden exemplář „Zaamurce“ ocitl ve službách nezávislé Ukrajinské lidové republiky, poté byl ukořistěn anarchisty Nestora Machna a ještě později se ocitl ve službách vznikající Rudé armády.

Po bolševické revoluci byl v říjnu 1917 motorový obrněný vagón

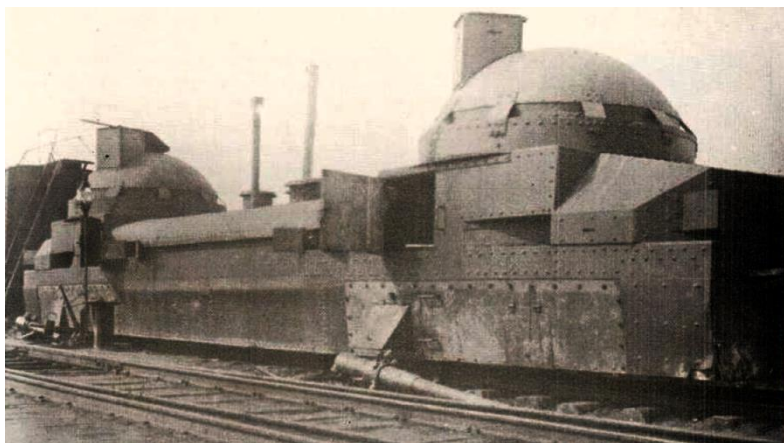
Motorový obrněný vagon „Zaamurec“ v Samaře, s dobře viditelnými 57 mm kanóny „Nordenfelt“ vz. 1892. Podzim 1918

Motorový obrněný vagon „Zaamurec“, po přezbrojení 76,2 mm lehkými polními kanóny vz. 1902. Podzim 1918.

¹ Obrněný vlak tř. „Chunchuz“ (čínský bandita). V dílnách 2. Zaamurské železniční brigád y celkem postaveno 15 vlaků této třídy.

² Podle velitele vlaku Andreje Vasiljeviče Polupanova (1888—1956), před revolucí námořníka Černomořské flotily

Motorový obrněný vagon „Zaamurec“ v průběhu přezbrojení, s 57 mm kanóny „Nordenfelt“ ležícími před vagónem. Podzim 1918

Motorový obrněný vagon „Zaamurec“ v japonských službách. Podzim 1920 – jaro 1921.

Pancéřový vlak „Orlík“ a v jeho sestavě motorový obrněný vagon č. 1 „Zaamurec“ doprovázely Československý armádní sbor a později Československé vojsko na Rusi po celou dobu jejich anabáze, od Simbirsku až do Vladivostoku. Po uzavření příměří mezi bolševiky a Čechoslováky v únoru 1920 se „Orlík“ již dalších bojů neúčastnil.

Nejpozději v září 1920, kdy Vladivostok opustila poslední loď s čs. legionáři, byl pancéřový vlak „Orlík“ předán Japonskému expedičnímu sboru kteří jej nasazovali v boji s rudými partyzány. 23. června 1921 byl vlak poškozen výbuchem nálože nastražené na mostě poblíž železniční stanice Šmakovka.

Japonci jej poté předali Ruské národní armádě, která s ním po své porážce v roce 1922 ustoupila do Mandžuska. Zde byl součástí ruské divize čínské Fentiangské armády. Naposledy byl motorový obrněný vagon „Zaamurec“ ze sestavy pancéřového vlaku „Orlík“ vyfotografován v roce 1926 americkým vojenským atašé. Podle dalších svědectví byl „Zaamurec“ v roce 1930 ukořistěn Japonci a jeho další osudy již nejsou známy.

57mm rychlopalný kanón „Nordenfelt“, tvořící původní výzbroj motorového obrněného vagónu „Zaamurec“ byl vyvinut a vyráběn anglickou firmou Maxim Nordenfelt Guns and Ammunition Co Ltd především jako sekundární výzbroj pro křižníky.

Do výzbroje ruského námořnictva byl přijat 28. února 1892 pod označením Ocelový 57 mm rychlopalný pobřežní kanón Nordenfelt (Стальная 57-мм скорострельная береговая пушка Норденфельда).

Později kromě anglické firmy kanón vyráběly i domácí zbrojovky, např. Petrohradská zbrojovka, Putilovský, Obuchovský a Permský závod. Lafety dodával Putilovský a Kyjevský arsenál.

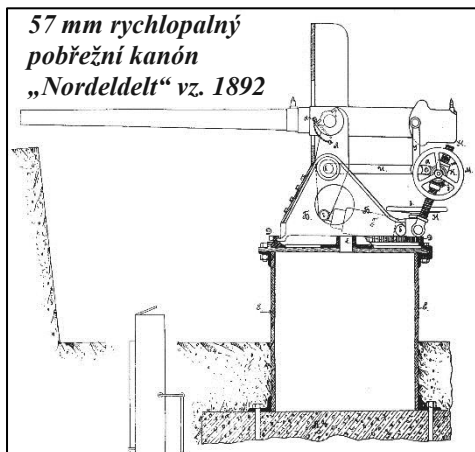
K 1. červnu 1906 se v pobřežních pevnostech nacházelo 102 rychlopalných pobřežních kanónů Nordenfelt a dalších 28 ks tvořilo součást výzbroje pevnosti Port Artur. Zkušenosti z Rusko – japonské války a obrany Port Arturu ukázaly nedostatečný dostřel a malou efektivnost granátu v cíli. V důsledku toho byly 57 mm kanóny Nordenfelt z výzbroje ruského námořnictva vyřazeny a předány dělostřelectvu pozemní armády.

10 pobřežních kanónů (z toho 4 záložní) s 3 000 trhavých a 1 000 šrapnelových nábojů bylo odesláno 17. 12. 1915 k Jiho-Západnímu frontu právě pro vyzbrojení motorových obrněných vagónů typu „Zaamurec“.

Drážkovaná hlaveň byla vyráběna z oceli jako monoblok. Klínový závěr se otvíral netypicky vzad a dolů.

57 mm rychlopalný pobřežní kanón „Nordeldelt“ vz. 1892

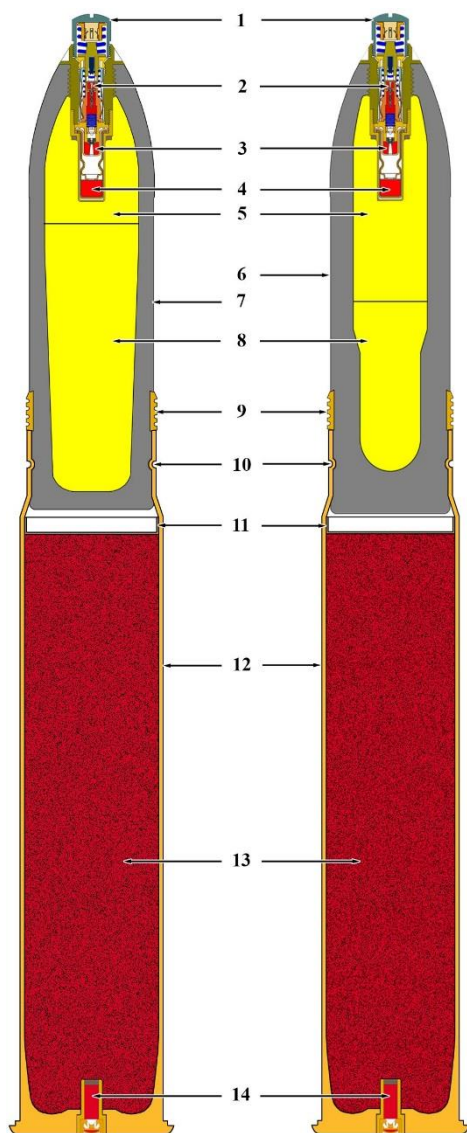
Pro službu v pobřežních bateriích byly kanóny osazovány ve stacionárních postaveních na pozemní lafetě, kterou tvořil ocelový tubus, přišroubovaný k betonové desce.

Plně otočný kanón byl vybaven ochranným štítem. V dutině tubusu bylo ukládáno příslušenství děla. Brzdovratné zařízení tvořil hydraulický brzdý válec a vratná pružina, které byly uloženy v lafetě a spojeny s kyvnou kolébkou kanónu.

Do palebného průměru kanónu byly zavedeny jednotné náboje s polopancéřovými, trhavými, šrapnelovými a kartáčovými střelami (granáty).

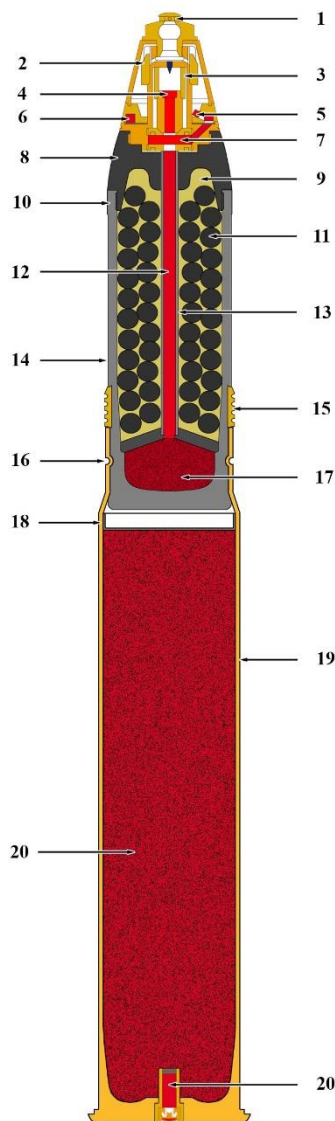
Tělo trhavého kroužkového³ granátu vz. 1894 bylo vyráběno z ocelolitininy s hlavovým nárazovým zapalovačem typu Hotchkiss. Hmotnost granátu 2,73 kg, hmotnost trhací náplně (černý prach) 75 g. Hmotnost náboje 3,9 kg.

Tělo šrapnelového granátu vz. 1892 bylo vyráběno z muniční oceli s 8 sekundovým dvojitým hlavovým časovacím zapalovačem Nordenfelt. Délka střely 216 mm, hmotnost střely 2,73 kg, hmotnost výmetné prachové náplně 30 g černého prachu. Počet kuliček 59-65 ks, s průměrem 13 mm a hmotností 11,7 g. Kartáčová střela vz. 1892 měla délku 4,5 ráží (277 mm), hmotnost 3,7 kg. Obsahovala 196 kuliček. Hmotnost náboje 4,7 kg.

57 mm trhavý náboj vz. 1915 „F“:

1 – zapalovač UDT 24/31 mm vz. 1899; 2 – setrvačnostní roznětka; 3 – přenosová slož; 4 – roznětka 2 g (trhací rtuť); 5 – trhací náplň (lisovaný Melinit); 6 – tělo střely z ocelolitininy; 7 – tělo střely s muniční oceli; 8 – trhací náplň (lity Melinit); 9 – měděná vodící obroučka; 10 – zaškrnutí střely v krčku nábojnice; 11 – kartónová vložka; 12 – mosazná nábojnice; 13 – prachová náplň (bezdýmný prach); 14 – zápalkový šroub ZTN.

57 mm šrapnelový náboj vz. 1892:

1 – dvojitý zapalovač 8 s Nordenfelt; 2 – nárazový kroužek; 3 – setrvačnostní objímka; 4 – setrvačnostní roznětka nárazového mechanismu; 5 – roznětka časovacího mechanismu; 6 – časovací slož; 7 – přenosová slož; 8 – náustnice; 9 – kalafunová zálivka; 10 – sestředovací nákrůžek; 11 – šrapnelové kuličky; 12 – prachové válečky; 13 – šlehová trubka; 14 – tělo střely z muniční oceli; 15 – měděná vodící obroučka; 16 – zaškrnutí střely v krčku nábojnice; 17 – výmetná prachová náplň (černý prach); 18 – lepenková vložka; 19 – mosazná nábojnice; 20 – prachová náplň (bezdýmný prach); 21 – zápalkový šroub ZTN.

³ V dutině granátu (střely) jsou vloženy fragmentační kroužky s hvězdicovitým profilem.

⁴ Skupina genmjr. S. N. Vankova se zabývala zaváděním výroby dělostřelecké munice francouzského vzoru v ruských továrnách.

Prameny a literatura:

Mjr. děl.Karel Kavena: Dějiny dělostřeleckého pluku 1 Jana Žižky z Trocnova v ruské revoluci a ve vlasti. Praha 1937.

Handbook of the Nordenfelt 6-pr. quick-firing guns. Mark. I & II. London 1897.

Ген-пор. В. Г. Михеев: История Организации Уролномоченного ГАУ по заготовлению снарядов по французскому образцу ген-мйр. С. Н. Ванкова 1915-1918 гг. Москва 1918.

С. Будаковский: Краткий учебник артиллерии. Петроград 1917

В. И. Рдултовский: Исторический очерк развития трубок и взрывателей *от* начала их применения до конца мировой войны 1914-1918 г. Москва 1940.

Сибирский исторический альманах. Том 1. Гражданская война в Сибири. Красноярск 2011.

<http://arsenal-info.ru/b/book/3151508101/44>

<http://warfor.me/57-mm-beregovaya-pushka-nordenfelda/>

<http://y4astkoviu.livejournal.com/24502.html>

<http://www.kbgrabina.ru/57-mm-cannon-kaponirnaya-1892>

<https://armyman.info/artilleriya/pushechnaya/155-57-mm-beregovaya-pushka.html>

<http://warspot.ru/3109-chudesnye-priklyucheniya-bronepoezda-mezhdu-bessarabiey-i-manchzhuriey>

<http://vvs2058.ucoz.ru/news/>